

2008-ci ilin yanvar-iyun ayları üçün Azərbaycan Respublikasının

TƏDİYƏ BALANSI

Ölkə iqtisadiyyatının vacib makroiqtisadi göstəricilər sistemindən biri olan xarici sektor haqqında adekvat statistik informasiya bankının yaradılması və cari vəziyyətinin təhlili Milli Bankın fəaliyyətinin mühüm istiqamətlərindən biridir. 2008-ci ilin yanvar-iyun aylarının yekunları üzrə bu vacib sektorun ölkənin başqa dövlətlər və beynəlxalq maliyyə institutları ilə iqtisadi əlaqələrinin vəziyyəti aşağıdakı istiqamətlərdə təhlil olunmuşdur.

Əsas tendensiyalar

2008-ci ilin yanvar-iyun aylarında ölkədə yüksək tempəli iqtisadi artımın davam etməsi və dünya bazarlarında neftin qiymətinin əlverişli olması tədiyə balansının parametrlərinin əhəmiyyətli yaxşılaşmasını şərtləndirmişdir.

2008-ci ilin yanvar-iyun aylarında tədiyə balansının ümumi saldosu müsbət 6.0 mlrd. \$ olmuş və ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 4.5 dəfə artmışdır.

Ölkədə neft-qaz strategiyasının uğurla reallaşdırılması ölkənin ixrac potensialının artmasını şərtləndirmişdir. Nəticədə tədiyə balansının cari əməliyyatlar hesabında son illər müşahidə olunan profisit ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 2.4 dəfə artaraq 9.7 mlrd. \$ təşkil etmişdir.

Xarici ticarət balansının müsbət saldosu keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 2.1 dəfə artmışdır. Bu da kapitalın və maliyyənin hərəkəti hesabında yaranmış mənfi saldonu maliyyələşdirərək tədiyə balansının ümumi müsbət saldosunu şərtləndirmişdir.

Tədiyə balansının sektorial təhlili göstərir ki, əvvəlki illərdə olduğu kimi 2008-ci ilin yanvar-iyun aylarında da xarici iqtisadi əməliyyatlar *neft-qaz sektoru* üzrə müsbət saldoya, qeyri-neft sektoru üzrə isə mənfi saldoya malik olmuşdur.

Neft-qaz sektoru üzrə ümumi daxilolmalar əsasən neftin ixracı və bu sektora cəlb edilən xarici kapitalın hesabına formalaşır. Bu sektor üzrə ödənişlər isə mənfəətin və investisiyaların repatriasiyasını, mexanizm və digər texnoloji avadanlıqların, xidmətlərin idxalının maliyyələşdirilməsinə sərf olunan vəsaitləri əks etdirir.

Neft-qaz sektoru üzrə yaranmış ümumi müsbət saldo iqtisadiyyatın digər sektorlarının xarici valyutaya tələbatının maliyyələşməsinə və ölkənin valyuta ehtiyatlarının artmasını təmin etmişdir.

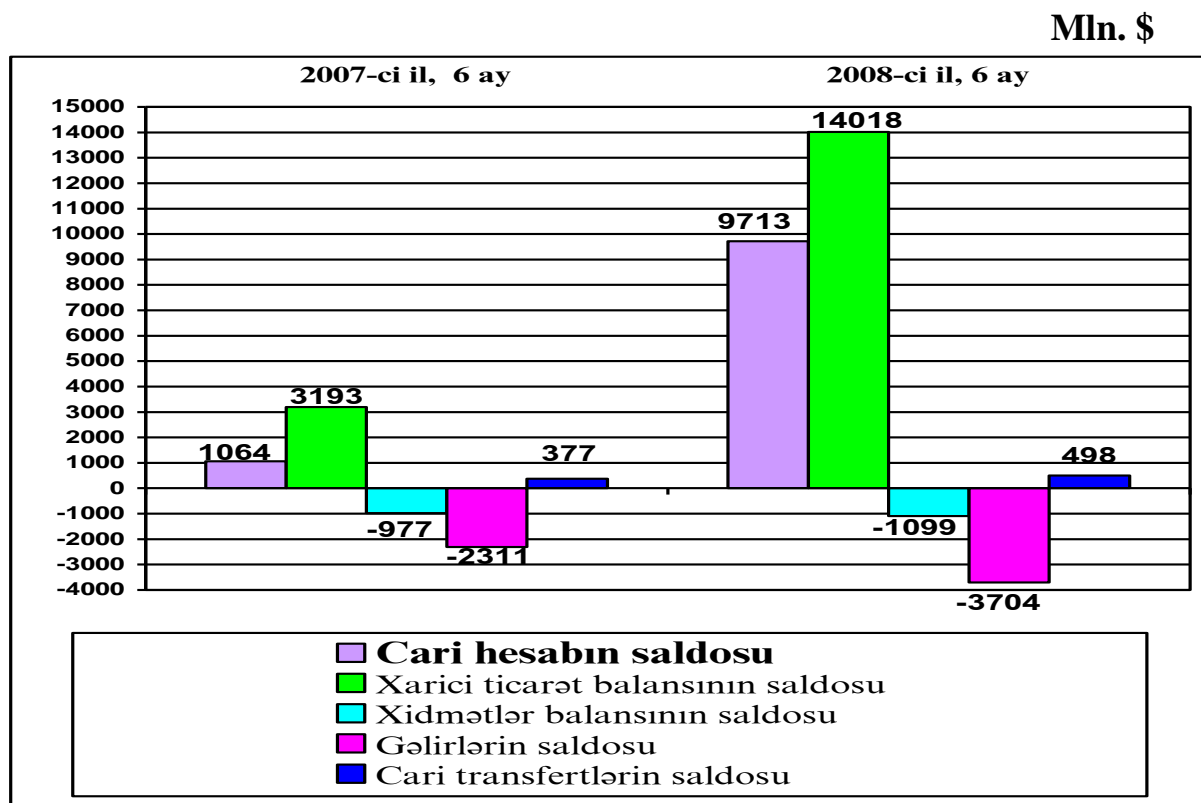
Tədiyə balansının əsas göstəriciləri

	2007-ci il, 6 ay		2008-ci il, 6 ay	
	Mln. \$	ÜDM-də,* %-lə	Mln. \$	ÜDM-də,* %-lə
I. Cari əməliyyatlar hesabının saldosu	3996.7	12.8	9713.0	20.4
Xarici ticarət balansı	6648.3	21.2	14017.8	29.5
Xidmətlər balansı	-1045.9	-3.3	-1098.7	-2.3
Gəlirlər balansı	-2014.6	-6.4	-3703.8	-7.8
-İnvestisiya gəlirlərinin repatriasiyası	-1938.3	-6.2	-3552.9	-7.5
Cari transfertlər balansı	408.9	1.3	497.7	1.0
II. Kapitalın və maliyyənin hərəkəti hesabının saldosu	-2646.7	-8.5	-3663.1	-7.7
Birbaşa investisiyalar	-2368.2	-7.6	-1295.3	-2.0
- Azərbaycanca cəlb olunmuş	1997.2	6.4	2059.2	4.3
- Xaricə yönəldilmiş	-374.4	-1.2	-196.7	-0.4
- İnvestisiyaların repatriasiyası	-3991.0	-12.8	-3157.8	-5.9
Neft bonusu	41.2	0.1	0.5	-
Kreditlər və digər investisiyalar	-319.7	-1.0	-2368.3	-5.7
III. Tədiyə balansının ümumi saldosu	1350.0	4.3	6049.9	12.7

*)İllik

Cari əməliyyatlar hesabı

2008-ci ilin yanvar-iyun aylarında cari əməliyyatlar hesabında 9.7 mlrd. \$ məbləğində profisit yaranmışdır.

Müqayisə üçün bu göstərici 2007-ci ilin müvafiq dövrünün göstəricisindən 5.7 mlrd. \$ çoxdur. Bu, əsasən xam neftin ixracının 2.8 mln. ton artması və neftin 1 barrelinin qiymətinin 63.2 \$-dan 105.9 \$-a qədər yüksəlməsi ilə izah olunur. Nəticədə, ölkədən ixrac olunmuş xam neftin ümumi dəyəri 1.9 dəfə artaraq 15.4 mlrd. \$-a çatmışdır. Bu isə öz növbəsində xarici ticarət balansının saldosunun da müsbət 4.0 mlrd. \$-dan 9.7 mlrd. \$-a qədər yüksəlməsini şərtləndirmişdir.

Xarici ticarət balansı

Xarici ticarət dövriyyəsi 72.5% artaraq 20.4 mlrd. \$ təşkil etmişdir. *Xarici ticarət balansı 14.0 mlrd. \$ məbləğində müsbət saldo ilə nəticələnmişdir.*

2008-ci ilin yanvar-iyun aylarında Azərbaycanın dünyanın 126 dövləti ilə ticarət əlaqələri olmuşdur. Xarici ticarətin 8.1%-i MDB üzvü olan dövlətlərin, 91.9%-i isə digər xarici dövlətlərin payına düşür. Dövlətimizin ABŞ, Birləşmiş Krallıq, İsrail, İtaliya, Türkiyə, Fransa, Yaponiya, Hindistan, Rusiya və Norveç ilə daha intensiv ticarət əlaqələri olmuşdur. Bütövlükdə, ölkənin idxal-ixrac əməliyyatlarının 74.3%-i yuxarıda adı çəkilən əsas tərəf müqabilləri olan 10 dövlət ilə aparılmışdır.

2008-ci ilin yanvar-iyun aylarında xarici ticarət üzrə əsas tərəf müqabilləri (Mln. \$)

	<i>Əmtəə dövriyyəsi</i>	<i>İxrac</i>	<i>İdxal</i>	<i>Saldo</i>
<i>ABŞ</i>	3879	3779	100	+3679
<i>Birləşmiş Krallıq</i>	2586	2403	183	+2220
<i>İsrail</i>	1782	1751	31	+1720
<i>İtaliya</i>	1473	1396	77	+1319
<i>Türkiyə</i>	1294	906	388	+518
<i>Fransa</i>	1022	960	62	+898
<i>Yaponiya</i>	1005	854	151	+703
<i>Hindistan</i>	872	817	55	+762
<i>Rusiya Federasiyası</i>	752	272	480	-208
<i>Norveç</i>	532	527	5	+522
<i>Başqaları</i>	5251	3568	1683	+1885
<i>Cəmi</i>	20448	17233	3215	+14018
<i>O cümlədən:</i>				
<i>MDB dövlətləri</i>	1648	779	869	-90
<i>Digər dövlətlər</i>	18800	16454	2346	+14108

Əmtəə ixracı. 2008-ci ilin yanvar-iyun aylarında əmtəə ixracı 2007-ci ilin müvafiq dövrünə nisbətən 1.9 dəfə artaraq 17.2 mlrd. \$ olmuşdur.

İxrac olunmuş malların strukturunda neft məhsullarının payı 96.0% təşkil etmişdir.

Xarici dövlətlərə 16.5 mlrd. \$ neft məhsulları ixrac olunmuşdur ki, bu da 2007-ci ilin müvafiq dövrünün göstəricisindən 1.9 dəfə çoxdur. İxrac olunmuş bütün neft məhsullarının 1.1 mlrd. \$ neft emalı məhsullarının, 15.4 mlrd. \$ isə xam neftin ixracının payına düşür.

İxrac olunmuş xam neftin 14.9 mlrd. \$ Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti (ABƏŞ) tərəfindən hasil olunmuş neftin ümumi dəyəridir. Bunun da 7.3 mlrd. \$ Azərbaycanın payına düşən, 7.6 mlrd. \$ isə “Əsrin müqaviləsi” ilə bağlı konsorsiumun xarici səhmdarlarının payına düşən neftin dəyəridir. İxrac olunmuş ümumi xam neftin 0.5 mlrd. \$ isə ARDNŞ və ölkənin digər müəssisələri tərəfindən xaricə göndərilmişdir.

İxracın strukturu

	2007-ci il, 6 ay		2008-ci il, 6 ay	
	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə
İxrac - cəmi	9251.8	100.0	17233.1	100.0
o cümlədən:				
1.Yanacaq-xammal məhsulları	8832.4	95.5	16829.3	97.7
- neft məhsulları	8665.3	93.7	16544.3	96.0
- digər xammal	167.1	1.8	285.0	1.7
2.Maşın və avadanlıq	143.9	1.5	126.4	0.7
3.İstehlak malları	255.5	2.8	252.0	1.5
4.Digər mallar	20.0	0.2	25.4	0.1
- təbii qaz	12.7	0.1	14.5	0.1

2008-ci ilin yanvar-iyun ayları ərzində ölkənin **qeyri neft-qaz** ixracının payına düşən malların ümumi dəyəri 17.5% artaraq 674.3 mln. \$-a çatmışdır. Bu artım əsasən kimya məhsullarının, əlvan və qara metalların ixracının artımı hesabına olmuşdur.

Əmtəə idxalı. 2008-ci ilin yanvar-iyun ayları ərzində ölkəyə idxal olunan istehlak mallarının strukturunda və artım tempində keyfiyyət və kəmiyyət dəyişiklikləri müşahidə olunur. İstehlak mallarının idxalının ümumi dəyəri keçən ilin müvafiq dövrünə nisbətən 25.4% artmışdır. Bu artımın 117.0 mln. \$ ərzaq məhsullarının payına düşdüyü halda, 91.0 mln. \$ çoxu yalnız minik avtomobillərinin idxalı ilə bağlıdır.

İdxalın strukturu

	2007-ci il, 6 ay		2008-ci il, 6 ay	
	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə
İdxal-cəmi	2603.5	100.0	3215.2	100.0
o cümlədən:				
1.İstehlak malları	1077.1	41.4	1351.2	42.0
- ərzaq məhsulları	337.9	13.0	454.9	14.1
- digərləri	739.2	28.4	896.3	27.9
2.İnvestisiya yönümlü mallar	486.4	18.7	395.3	12.3
- beynəlxalq neft-qaz konsorsiumları	420.4	16.2	348.2	10.8
- digərləri	66.0	2.5	47.1	1.5
3. Digər mallar	1040.0	39.9	1468.7	45.7

Fiziki şəxslər tərəfindən *idxalı* (499.0 mln. \$) və humanitar malları (17.5 mln. \$) da nəzərə almaqla 2008-ci ilin yanvar-iyun ayları ərzində ölkəmizə 1351.2 mln. \$ məbləğində istehlak malları gətirilmişdir. Bunun da 33.7%-i ərzaq məhsullarının payına düşür.

İdxalın strukturunda xarici investisiyalar hesabına gətirilmiş maşın-avadanlıqların və malların xüsusi çəkisi 12.3% təşkil edərək 395.3 mln. \$ olmuşdur. Bunun 88.1%-ni beynəlxalq neft-qaz kontraktları çərçivəsində istifadə olunmuş investisiyalar hesabına idxal edilmiş mallar təşkil edir. Bundan başqa ölkəyə ümumi məbləği 1468.7 mln. \$ olan istehsal təyinatlı maşın-avadanlıq, kimya, qara və əlvan metal məhsulları da gətirilmişdir.

Xidmətlər balansı

2008-ci ilin yanvar-iyun aylarında xarici dövlətlərlə Azərbaycanın iqtisadi əlaqələrində qarşılıqlı xidmətlər əsas yerlərdən birini tutmuşdur və bu xidmətlərin ümumi həcmi 2711.5 mln. \$ təşkil etmişdir. Bunun 1905.1 mln. \$ qeyri-rezidentlər tərəfindən Azərbaycanın rezidentlərinə, 806.4 mln. \$ isə Azərbaycan rezidentlərinin xarici ölkələrin rezidentlərinə göstərdiyi xidmətlərdir. Beləliklə, xidmətlər balansının saldosu mənfi 1098.7 mln. \$ olmuşdur.

Qarşılıqlı xidmətlər dövriyyəsinin 27.3%-i nəqliyyat xidmətləri üzrə aparılan əməliyyatların payına düşür. Ümumi dəyəri 739.9 mln. \$ bərabər olan nəqliyyat xidmətlərinin 46.0%-i Azərbaycan rezidentlərinin xarici dövlətlərin nəqliyyat sistemlərindən istifadə etmələri ilə əlaqədardır.

Öz növbəsində Azərbaycanın rezidentlərinin göstərdiyi nəqliyyat xidmətlərinin ümumi dəyəri 51.0% artaraq 399.8 mln. \$ olmuşdur. Bu vəsaitin böyük hissəsi TRASEKA layihəsi çərçivəsində ölkə ərazisi vasitəsilə Orta Asiya ölkələri ilə Avropa ölkələri arasında tranzit yükdaşımalarının intensivləşməsi nəticəsində əldə edilmişdir.

2008-ci ilin yanvar-iyun ayları ərzində xarici ölkə vətəndaşlarına turizmlə bağlı göstərilən xidmətlərin dəyəri 94.5 mln. \$ məbləğində qiymətləndirilmişdir. Bunun 39.2%-i qeyri-rezidentlərin Azərbaycana işgüzar səfərləri ilə bağlıdır. Bu səfərlərlə bağlı xarici iş adamlarına göstərilən xidmətlərin dəyəri keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 8.8 mln. \$ artaraq 37.1 mln. \$ çatmışdır.

Öz növbəsində xarici ölkələr tərəfindən Azərbaycan rezidentlərinə turizmlə bağlı göstərilən xidmətlərin dəyəri 46.9% artaraq 143.3 mln. \$ məbləğində olmuşdur. Bunun 90.2%-i Azərbaycan vətəndaşlarının şəxsi səfərləri ilə bağlı xarici ölkələrdə olarkən sərf etdikləri xərclərinin (məkik idxal istisna olmaqla) payına düşür.

Ümumiyyətlə, qarşılıqlı xidmətlərin ölkənin xarici dövlətlər ilə əmtəə və xidmətlər üzrə ümumi idxal-ixrac dövriyyəsində xüsusi çəkisi 11.7% təşkil etmişdir.

Gəlirlər

Gəlirlər üzrə daxilolmaların və ödənişlərin ümumi dövriyyəsi 4.0 mlrd. \$-i ötmüşdür. Bunun 95.7%-ni Azərbaycandan ödənişlər təşkil edir. Bu məbləğin isə əsas hissəsini (3.6 mlrd. \$) Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin xarici investorlarının payına düşən gəlirlərinin repatriasiyası (xam neft şəklində), qeyri-

rezidentlərə ödənilmiş əmək haqları (83.1 mln. \$) və xarici kreditlərdən istifadəyə görə ödənilən faizlər (165.2 mln. \$) təşkil edir.

Gəlirlərlə bağlı ölkəyə daxil olmuş vəsait 2007-ci ilin müvafiq dövrünün göstəricisinə nisbətən 20.5% artaraq 172.2 mln. \$ olmuşdur. Bunun 36.0 mln. \$ Dövlət Neft Fondunun vəsaitlərinə, 80.6 mln. \$ Milli Bankın sərəncamında olan xarici valyuta ehtiyatlarına və 14.4 mln. \$ isə bankların xaricdə yerləşdirilmiş aktivlərinə hesablanmış faizlər üzrə gəlirlər təşkil edir.

Cari transfertlər

Cari transfertlər üzrə xarici ölkələrlə aparılan əməliyyatların ümumi dəyəri 899.6 mln. \$ məbləğində qiymətləndirilmişdir. Bu məbləğin 77.7%-ni ölkəyə daxilolmalar təşkil edir. Belə ki, xarici ölkələrdən daxil olan pul baratlarının, humanitar malların, texniki və digər yardımların ümumi dəyəri 2007-ci ilin müvafiq dövrünə nisbətən 146.4 mln. \$ artaraq 698.7 mln. \$-a çatmışdır.

Bu daxilolmaların 93.6%-ni xarici ölkələrdən fiziki şəxslərə köçürülən pul baratları, 2.5%-ni ölkəyə gətirilən humanitar idxal mallarının dəyəri, 3.9%-ni isə digər daxilolmalar təşkil edir.

Bütövlükdə, cari transfertlər üzrə əməliyyatların müsbət saldosu 2007-ci ilin müvafiq dövrünə nisbətən 21.7% artaraq 497.7 mln. \$ təşkil etmişdir.

Kapitalın və maliyyənin hərəkəti

2008-ci ilin yanvar-iyun aylarında xaricdən cəlb olunmuş kapitalın ümumi həcmi 4.0 mlrd. \$ təşkil edərək əvvəlki ilin müvafiq dövrünün göstəricisindən 12.9% çox olmuşdur. Bu göstəricinin artımı dövlət təminatı olmayan xarici kreditlərin və qeyri-neft sektoruna birbaşa investisiyaların cəlb olunması ilə bağlıdır.

Cəlb olunmuş xarici kapitalın strukturu

	2007-ci il, 6 ay		2008-ci il, 6 ay		2008-ci il 2007-ci ilə nisbətən, %-lə
	Mln. \$-la	Xüsusi çə- kisi, %-lə	Mln. \$-la	Xüsusi çə- kisi, %-lə	
Birbaşa investisiyalar	1997.2	56.8	2059.2	51.9	103.1
- neft-qaz sektoru	1829.1	52.0	1646.1	41.5	90.0
- digər sektorlar	168.1	4.8	413.1	10.4	245.7
Kreditlər və digər investisiyalar	1479.0	42.0	1910.1	48.1	129.1
- dövlət təminatlı kreditlər	164.5	4.6	149.3	3.8	90.8
- dövlət təminatı olmayan kreditlər	998.8	28.4	1502.3	37.8	150.7
- neft-qaz sektoru	447.0	12.7	687.9	17.3	153.9
- banklar	489.3	13.9	525.9	13.2	107.5
- digərləri	62.5	1.8	288.5	7.3	461.6
- digər investisiyalar	315.7	9.0	258.5	6.5	81.9
Neft bonusu	41.2	1.2	0.5	-	-
C Ə M İ	3517.4	100.0	3969.8	100.0	112.9

Ölkə iqtisadiyyatında istifadə olunmuş birbaşa investisiyalar üzrə repatriasiya və xarici iqtisadiyyata yönəldilmiş birbaşa investisiyaların ümumi məbləği 31.2% az olaraq 3.0 mlrd. \$ təşkil etmişdir. Bu azalma əsasən “Əsrin müqaviləsi” çərçivəsində konsorsium tərəfindən birbaşa investisiyalar üzrə kapitalın repatriasiyasının azalması ilə bağlıdır. Belə ki, 2007-ci ilin yanvar-iyun aylarında neft-qaz sektoru üzrə repatriasiya olunmuş investisiyaların həcmi 4.0 mlrd. \$ məbləğində olduğu halda, 2008-ci ilin yanvar-iyun aylarında bu göstərici 1.2 mlrd. \$ azalaraq 2.8 mlrd. \$ təşkil etmişdir.

Birbaşa investisiyalar

Birbaşa investisiyalar formasında xaricdən cəlb olunmuş sərmayələrin ümumi məbləği 2.1 mlrd. \$ yaxın olmuşdur. Bu investisiyaların strukturunda neft-qaz sektorunun xüsusi çəkisi 80.0% təşkil etmişdir. Bu sərmayələr iri neft-qaz layihələrinin, əsasən BİPİ Eksploreyşn (Şah Dəniz) Ltd. layihəsi və Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin Azəri-Çıraq-Günəşli yatağında görülən işlərin maliyyələşdirilməsi ilə əlaqədar ölkə iqtisadiyyatında istifadə olunmuşdur.

Hesabat dövründə qeyri-neft sektoruna yönəldilmiş xarici kapital 413.1 mln. \$ olmuşdur. Bu birbaşa xarici investisiyaların ümumi həcmnin 20.3%-ni təşkil etmişdir.

Kreditlər və digər investisiyalar

2008-ci ilin yanvar-iyun aylarının yekunları üzrə tədiyə balansında əks etdirilmiş kredit və digər investisiyaların ümumi məbləği 1910.1 mln. \$ təşkil etmişdir və bu keçən ilin müvafiq dövrünün göstəricisindən 1.3 dəfə çoxdur. Bu məbləğin yalnız 8.5%-i (149.3 mln. \$) birbaşa dövlət və dövlət təminatı əsasında cəlb olunmuş kreditlərdir (beynəlxalq maliyyə və digər təşkilatlar tərəfindən ayrılmış kreditlər). Yerdə qalan 1502.3 mln. \$ vəsait isə dövlət təminatı olmayan kreditlərdir ki, bunun da 683.1 mln. \$ ARDNŞ tərəfindən cəlb olunmuşdur. Bu vəsait əsasən ARDNŞ-in Gürcüstan və Türkiyədəki enerji resursları layihələrinin maliyyələşdirilməsinə yönəldilmişdir.

Dövlət təminatı olmayan digər kreditlərin 814.4 mln. \$ isə əsasən banklar (525.9 mln. \$), digər müəssisələr və firmalar tərəfindən cəlb olunmuşdur. Bu da öz növbəsində əvvəlki ilin müvafiq dövrünün göstəricisindən 1.5 dəfə çoxdur.

Strateji valyuta ehtiyatları

Hesabat dövründə ölkənin strateji valyuta ehtiyatları 84.3% artaraq 2008-ci il 01 iyul tarixinə 13600.8 mln. \$ həcmində olmuşdur. Bunun 6762.1 mln. \$-ı Dövlət Neft Fondunun aktivlərindən, 1276.8 mln. \$-ı hökumətin depozitlərindən, 5561.9 mln. \$-ı isə Milli Bankın məcmu beynəlxalq aktivlərindən ibarətdir.

Milli Bankın payına düşən ehtiyatların 5222.6 mln. \$-ı bankın sərəncamında olan rəsmi valyuta ehtiyatlarından ibarətdir ki, bu da neft-qaz sektoru istisna olmaqla malların və xidmətlərin 8.7 aylıq idxalını maliyyələşdirməyə imkan verir. Bu göstərici dünya təcrübəsində qəbul olunmuş kifayətlilik meyarından 2 dəfə çoxdur.

